

Edyta DĄBROWSKA¹

POPYT NA PRACĘ W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM W ŚWIETLE STRUKTURY SEKTOROWEJ GOSPODARKI REGIONU

Streszczenie

Trójsektorowa struktura gospodarki jest jednym z głównych wskaźników charakteryzujących poziom rozwoju gospodarczego danego obszaru. Jest ona również podstawowym wyznacznikiem popytu na pracę w poszczególnych z trzech makro-sektorów, wynikającym ze struktury zatrudnienia. Przechodzenie gospodarki przez kolejne stadia rozwoju i tempo, w jakim się to odbywa, wpływają na zmiany w liczbie pracujących w sektorze i wartości wkładu wnoszonego przez poszczególne sektory do wytwarzanej wartości dodanej w gospodarce. Porównanie trójsektorowej struktury pracujących w województwie podlaskim ze strukturą zatrudnienia według sektorów w skali kraju wskazuje na istotne różnice w tym obszarze. Świadczą one o niedojrzałości systemu rynkowego i wyrażają się w popycie na pracę, kierowanym częściej do pracowników o niższych kwalifikacjach niż do pracowników posiadających kwalifikacje wysokospecjalistyczne. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie struktury popytu na pracę w województwie podlaskim w kontekście uwarunkowań wynikających ze struktury sektorowej gospodarki regionu.

Słowa kluczowe: sektory ekonomiczne gospodarki, struktura zatrudnienia, popyt na pracę

DEMAND FOR LABOUR FORCE IN PODLASKIE VOIVODESHIP IN LIGHT OF SECTORAL STRUCTURE OF REGION'S ECONOMY

Summary

Three-sector structure of the economy is one of the main indicators characterising the level of economic development of an area. It is also a key determinant of the demand for labour in each of the three macro-sectors of the employment structure. Transition of the economy through the subsequent stages of development, and the rate at which it is happening, bring about changes in the number of employees in a given sector and in the contribution of different sectors to the value added generated in the economy. A comparison of three-sector employment structure in Podlaskie to the structure of employment by sector on a national level reveals significant disparities in this area. They demonstrate the immaturity of the market system and express themselves in higher demand for lower-skilled workers rather than highly qualified employees. The aim of this paper is to present the structure of labour demand in Podlaskie in the context of the conditions resulting from the sectoral structure of the region's economy.

Key words: economics, sectors of economy, employment structure, demand for labour force

---

¹ mgr Edyta Dąbrowska – Uniwersytet w Białymstoku, Zakład Ekonomiki i Finansów Samorządu Terytorialnego; e-mail: edytayoung@hotmail.com.

1. Wstęp

Z jednej strony, popyt na pracę jest kategorią o fundamentalnym znaczeniu społeczno-ekonomicznym, w wymiarze bezpośrednim decydującą o liczbie miejsc pracy w gospodarce, w rezultacie o poziomie bezrobocia, a w konsekwencji o poziomie życia ludności. Z drugiej strony, poziom i struktura popytu na pracę świadczą o poziomie rozwoju danego obszaru i mogą być rozpatrywane w kategorii jego osiągnięć [Horodeński, Sadowska-Snarska, 2010, s. 37].

Struktura zatrudnienia w gospodarce jako jeden z istotnych wskaźników rozwoju gospodarczego, który dowodzi dojrzałości systemu rynkowego, jest przedmiotem rozważań tzw. teorii trzech sektorów. Teoria ta służy analizie zmian zatrudnienia zachodzących w trzech konglomeratach. Te są podstawą grupowania działów gospodarki narodowej w sektory: I – rolniczy, II – przemysłowy, III – usługowy. Zgodnie z teorią, kraje znajdujące się na wyższym poziomie rozwoju charakteryzują się: relatywnie wysokim udziałem sektora usługowego, umiarkowanym udziałem sektora przemysłowego i bardzo niskim udziałem rolnictwa (3-5%) w strukturze zatrudnienia [Zajdel, 2010, s. 336-338].

Pomijając kwestie analizy zasadności założeń tej koncepcji, które były przedmiotem wielu rozważań [np.: Kwiatkowski, 1980, s. 191–192], trzeba zauważyć, iż jest ona przyjęta i stosowana w nomenklaturze statystycznej jako sposób klasyfikowania sektorów ekonomicznych w gospodarce oraz analizowania struktury zatrudnienia w gospodarce według sektorów.

Struktura pracujących w Polsce w przekroju sektorów ekonomicznych, w odniesieniu do innych krajów UE-27, cechuje się wysokim udziałem sektora rolnictwa na poziomie niemal trzykrotnie przewyższającym średnią unijną. Porównując strukturę wartości dodanej brutto w Polsce i w UE-27, można zauważyć również dwukrotnie wyższy w naszym kraju udział rolnictwa w jej wytwarzaniu w stosunku do krajów UE-27 [Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, 2012a, s. 62].

Odnosząc tę sytuację do teorii trójsektorowej rozwoju gospodarki, należy wskazać na niski poziom rozwoju naszego kraju, w którym pozycja sektora rolnictwa jest znacząca, jeśli chodzi o liczbę pracujących (w 2010 roku w sektorze rolniczym zatrudnionych było 12,9% pracujących). Jednocześnie sektor ten, chociaż wnosi wkład do PKB gospodarki narodowej na poziomie dwukrotnie wyższym niż przeciętnie w UE, to produkuje w rzeczywistości około 3,5% wartości dodanej brutto (WDB) w gospodarce kraju. Oznacza to jego niską produktywność.

Przeniesienie rozważań na grunt polskich regionów ukazuje w kilku przypadkach jeszcze bardziej niekorzystny bilans absorpcji siły roboczej i udziału w tworzeniu produktu narodowego na tym poziomie. Jednym z takich regionów jest województwo podlaskie. Liczba pracujących w rolnictwie na tym obszarze niemal dwukrotnie przekracza średnią krajową. Ewolucja struktur zatrudnienia na przestrzeni ubiegłych lat wskazuje na powolny przebieg procesów rozwoju społeczno-ekonomicznego, wpływający nie tylko na ogólny wynik w postaci niskiego poziomu rozwoju gospodarczego województwa, ale znacząco decydujący o rozmiarze i strukturze popytu na pracę w poszczególnych sektorach ekonomicznych jego gospodarki. Z jednej strony, popytu zrealizowanego – wyrażającego się w liczbie pracujących w danym sektorze, z drugiej,

popytu niezrealizowanego – odzwierciedlającego bieżące potrzeby przedsiębiorstw w zakresie obsadzania zwalnających się lub nowo powstających miejsc pracy.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie struktury popytu na pracę w województwie podlaskim w kontekście uwarunkowań wynikających ze struktury sektorowej gospodarki regionu.

2. Podstawy teoretyczne koncepcji trójsektorowej struktury gospodarczej

Podwaliny koncepcji trójsektorowej struktury gospodarczej, jej zmian i prawidłowości rozwoju sektorów (teoria trzech sektorów gospodarki) zbudowali na początku ubiegłego stulecia: A.B.G. Fisher, C. Clark oraz J. Fourastie. U podstaw teorii leży przekonanie o prawidłowości rozwoju gospodarek w ujęciu historycznym, polegającej na: sukcesywnym zmniejszaniu się znaczenia sektora rolniczego, wzroście, stabilizacji, a następnie także zmniejszaniu się udziału sektora przemysłowego, ustawicznym wzroście roli sektora usługowego [Rogoziński, 2000, s. 93-96].

Clark argumentował, że w miarę rozwoju produkcji popyt przesuwa się do sektora usług, a ponieważ popyt na dobra produkcyjne zostaje nasycony, również praca przenosi się do sektora usług [Clark, 1940, s. 339-351]. Fourastie podkreślał, że w procesie rozwoju gospodarczego zatrudnienie najpierw przesuwa się z produkcji rolnej do produkcji przemysłowej i później do usług. W niskim tempie wzrostu wydajności w sektorze usług, w połączeniu ze wzrostem popytu na usługi, upatrywał on nadziei na rozwiązanie problemów z zatrudnieniem [Schettkat, Yocarini, 2003, s. 7].

Istotą teorii jest analiza udziału każdego z sektorów w ogólnym bilansie absorpcji siły roboczej, jak również obserwacja struktury zatrudnienia i zachodzących w niej zmian. Wyróżnionym stadiom rozwoju gospodarek przypisuje się następujące udziały poszczególnych sektorów w zatrudnieniu:

- a) cywilizacja prymarna (rolnicza) – ugruntowane proporcje zatrudnienia: rolnictwo 80%, przemysł 10%, usługi 10%;
- b) cywilizacja przemysłowo-techniczna (industrialna) – notowany spadek zatrudnienia w rolnictwie, wchłanianie siły roboczej przez dynamicznie rozwijający się przemysł. Cały okres jest dzielony przy tym na trzy fazy: startu (dynamiczny wzrost zatrudnienia w przemyśle), wzrostu (apogeum zatrudnienia) i końcową (spadek zatrudnienia w rolnictwie i przemyśle na rzecz zatrudnienia w usługach);
- c) cywilizacja tercjalna – odwrócenie proporcji zatrudnienia pomiędzy rolnictwem a usługami oraz powrotem do wyjściowego poziomu zatrudnienia w przemyśle [Rogoziński, 2000, s. 103-108]. Liczni badacze procesów rozwojowych, podejmujący próby empirycznej weryfikacji ustaleń koncepcji trójsektorowej, zgadzają się co do uniwersalizmu eksponowanych w teorii trendów w zakresie zatrudnienia, należą do nich: D. Riddle, M. Ott, J. Tatom, R. Kutscher, J. Mark, I. Kravis [Grubel, Walker, 1993, s. 232–265]. Zgodnie z teorią trójsektorową, proces zmian w zatrudnieniu następuje w wyniku wzrostu gospodarczego, skłaniającego do przesunięć czynników wytwórczych w ramach, wspomniana-

nych, trzech sektorów. Udziały poszczególnych sektorów w strukturze gospodarczej, w zależności od osiągniętego poziomu rozwoju gospodarczego, są rezultatem tych przemian [Klamut, 1996, s. 18].

Analizy strukturalne, oparte na koncepcji trójsektorowej, są często wykorzystywane do porównań stopnia rozwoju współczesnych gospodarek. W Polsce Kwiatkowski dokonał statystycznej weryfikacji teorii trzech sektorów. Wyniki jego badań wskazały na pewne odchylenia dla poszczególnych krajów. Na podstawie analiz, przeprowadzonych na bogatym materiale statystycznym, przyjął on hipotezę o możliwości wystąpienia tendencji do zmniejszania się zatrudnienia w sektorze rolniczym w Polsce. Analiza ekstrapolacji trendów wykazała prawidłowość, polegającą na wystąpieniu tendencji będących podstawą teorii w przeszłości. Jednak nie daje to gwarancji sprawdzenia się podobnych trendów w przyszłości, w sytuacji zmiany warunków rzeczywistości [Kwiatkowski, 1980]. W przypadku Polski podkreśla się również, że utrzymywanie się wysokiego poziomu pracujących w rolnictwie jest związane z uwarunkowaniami: historycznymi, politycznymi, obyczajowymi i innymi, których oddziaływanie stworzyło warunki do petryfikacji struktur rolnictwa w Polsce [Kryńska, 2001, s. 78].

W analizie gospodarki w układzie trójsektorowym należy zwrócić uwagę na niezwykle ważne kwestie czy też problemy natury metodycznej. Przemiany struktury gospodarczej, wynikające z przechodzenia gospodarek przez kolejne szczeble rozwoju, decydują o możliwości absorpcji potencjału pracy przez poszczególne sektory, wyznaczając granicę tzw. zrealizowanego i niezrealizowanego popytu na pracę. Analiza liczby zaangażowanych w pracę w poszczególnych sektorach gospodarki regionu daje obraz tzw. **zrealizowanego popytu na pracę**.

Popyt na pracę, silnie związany ze strukturą gospodarki, może także wynikać z konieczności uzupełnienia wakatów powstałych z różnych przyczyn. Należą do nich np.: ustawowe skrócenie czasu pracy oraz potrzeba zwiększania zatrudnienia związanego z poszerzaniem się zakresu realizowanych zadań, zwiększaniem się popytu na określone dobra i usługi. Tego rodzaju popyt to tzw. **popyt niezrealizowany** [Unolt, 1999, s. 30].

Punktem wyjścia jest zwrócenie uwagi na kwestie metodyczne, dotyczące oceny zaangażowania ludności w pracę w makro-sektorach. Wiąże się z tym przyjęcie odpowiedniej, obrazującej poziom tegoż zaangażowania, definicji osoby pracującej lub zatrudnionej w sektorze. Analizy, podejmowane w pracach różnych autorów, wskazują, iż pojęcia **pracy** i **zatrudnienia** w sektorach gospodarki są traktowane zamiennie. W polskiej statystyce publicznej są to jednak pojęcia obejmujące swoim zakresem różne kategorie osób.

W porównaniach gospodarki Polski z innymi krajami bierze się najczęściej pod uwagę dane pochodzące z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), które umożliwiają dokonywanie pewnych porównań pomiędzy krajami, ale też opierają się na definicji osoby pracującej, znajdującej swoje źródło w wytycznych międzynarodowych. Dane te nie są prezentowane na poziomie wojewódzkim w zakresie potrzebnym do niniejszej pracy. Dlatego rozważania w artykule oparto na danych pochodzących z badania pracujących w gospodarce narodowej, realizowanego corocznie przez GUS [GUS, 2012a, s. 7; GUS, 2012b, s. 115].

Na potrzeby wymienionego badania **pracujących** definiuje się jako osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek (w formie wynagrodzenia za nią) lub dochód. Do pracujących zalicza się:

- a) osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy lub stosunku służbowego (umowy o pracę, powołania, wyboru lub mianowania);
- b) pracodawców i pracujących na własny rachunek, w tym: właścicieli, współwłaścicieli i dzierżawców gospodarstw indywidualnych w rolnictwie (łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin), właścicieli i współwłaścicieli jednostek prowadzących działalność gospodarczą poza gospodarstwami indywidualnymi w rolnictwie, inne osoby pracujące na własny rachunek, np. osoby wykonujące wolne zawody;
- c) agentów pracujących na podstawie umów agencyjnych i umów na warunkach zlecenia (łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin oraz osobami zatrudnionymi przez agentów);
- d) osoby wykonujące pracę nakładczą;
- e) członków spółdzielni produkcji rolniczej;
- f) duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie;
- g) pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obronności i bezpieczeństwa publicznego [GUS, 2012a, s. 7; GUS, 2012b, s. 115].

Z kolei, **zatrudnieni** to, według przedmiotowego badania, tylko osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy lub stosunku służbowego na czas określony (w tym zatrudnione sezonowo i dorywczo) albo nieokreślony, w pełnym i niepełnym wymiarze czasu pracy (inaczej: pracownicy najemni). Przy ustalaniu stanu zatrudnienia na dany dzień, wśród osób fizycznych są brane pod uwagę osoby pełnozatrudnione oraz osoby niepełnozatrudnione, które daną jednostkę określają jako główne miejsce pracy (niepełny wymiar czasu pracy przelicza się na pełnozatrudnionych), [GUS, 2012a, s. 7; GUS, 2012b, s. 115].

Pojęcie pracujących jest kategorią szerszą i lepiej odzwierciedlającą **zaangażowanie** w pracę w danym obszarze działalności, sektorze. Dla celów niniejszej pracy przyjęto więc do porównań dane GUS z badania pracujących w gospodarce narodowej, które są prezentowane według sektorów działalności ekonomicznej, zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności [*Rozporządzenie Rady Ministrów*, 2007].

W praktyce problematyczne okazuje się również jednoznaczne odróżnienie sektora przemysłu od sektora usług. Usługi są definiowane w zależności od charakteru działalności gospodarczej, lecz należy zwrócić uwagę, iż jakkolwiek produkcja przemysłowa jest związana z wytwarzaniem produktów w sensie fizycznym, to w procesie produkcji są wykorzystywane nie tylko konkretne nakłady rzeczowe, ale również usługi niematerialne [Peneder, Kaniowski, Dach, 2001, s. 4]. Ostatnie lata i doświadczenia z analizami strukturalnymi sprowadzają się do zwiększenia poziomu dezagregacji badań i przejścia w badaniach ze struktury gospodarczej regionów według makro-sektorów na poziom bardziej szczegółowych danych [Klamut, 1996, s. 29]. W praktyce odbywa się to przez stosowanie w badaniach układów branżowych, które odnoszą się w polskiej nomen-

klaturze statystycznej do sekcji PKD². Jednocześnie poszczególne działy PKD są grupowane w makro-sektory. Według PKD 2007, do sektora rolniczego zalicza się: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. Do sektora przemysłowego należy przemysł i budownictwo, natomiast do sektora usługowego – pozostałe dziedziny gospodarki.

Następnym problemem o charakterze metodycznym, wpływającym z kolei na poprawność wnioskowania w zakresie określania stopnia rozwoju danej gospodarki i liczby pracujących w poszczególnych makro-sektorach, są zmiany w metodyce zbierania tych danych przez GUS. Taka sytuacja występuje w zakresie danych o pracujących w rolnictwie za lata 2002-2008. W 2002 roku nastąpiło duże przeszacowanie zatrudnionych w rolnictwie, na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego, w stosunku do danych z roku 2001. W następnych latach dane dotyczące pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie szacowano na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań oraz Powszechnego Spisu Rolnego 2002, a od 2010 roku na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010. Dane o pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie w latach 2010 i 2011 nie są w pełni porównywalne z danymi za lata poprzednie, ze względu na zmianę metodyki ich zbierania w ramach kolejnych spisów [GUS, 2012a, s. 9]. Odrębną kwestią są również zmiany PKD 2007 wobec PKD 2004, wiążące się ze sposobem grupowania działów składających się na trzy makro-sektory [*Rozporządzenie Rady Ministrów*, 2004; *Rozporządzenie Rady Ministrów*, 2007].

Należy również podkreślić, iż dane statystyczne nie uwzględniają pracujących w tzw. „szarej strefie”, a także pracujących w gospodarstwach domowych. Nie pokazują więc całego potencjału pracujących w gospodarce narodowej. Na poziomie regionów ich uwzględnienie mogłoby znacząco zmienić obraz struktury gospodarczej.

Badania „szarej strefy” są przeprowadzane okresowo w Polsce przez GUS. Są realizowane jako moduł przy Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności – Badanie pracy nierejestrowanej, które pokazało, że w 2010 roku skala zjawiska była znacząca, pomimo ograniczenia jego rozmiarów w odniesieniu do wyników poprzednich badań. Udział liczby pracujących na podstawie niesformalizowanego stosunku pracy w całej populacji pracujących, w okresie od stycznia do września 2010 roku, wyniósł 732 tys. osób, tj. 4,6% ogólnej liczby pracujących w skali kraju [GUS, 2011b, s. 19].

W literaturze przedmiotu podnosi się również, iż do rozmiarów potencjału pracy poza formalną gospodarką należałoby dodać osoby w wieku zdolności do pracy, zaliczane przez GUS do biernych zawodowo, z których w skali kraju około 1 mln osób można wliczyć do grona pracujących w gospodarstwach domowych. Ujęcie to uzasadnia się wytwarzaniem przez te osoby produkcji i usług opiekuńczo-wychowawczych w sposób nieunormowany, bez formalnego wynagrodzenia [Horodeński, Sadowska-Snarska, 2010, s. 37].

---

² Polska Klasyfikacja Działalności jest kluczem do klasyfikowania działalności podmiotów gospodarki narodowej, wpisanych do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON. Do 1 stycznia 2009 roku była stosowana w praktyce PKD 2004, po czym ostatecznie zastąpiła ją PKD 2007 (wprowadzona *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 roku w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)*).

Ogromne znaczenie dla przekształceń wewnątrz poszczególnych sektorów ma postęp naukowo-techniczny i postęp nowości (oznaczający pojawienie się nowych lub bardziej nowoczesnych produktów oraz doskonalenie istniejących). Wymienione rodzaje postępu przyczyniają się do rozwoju nowych dziedzin wytwórczości, ekspansji przemysłów wysokiej techniki i rozwoju usług, takich zwłaszcza, jak przemysł: komputerowy, technologii informacyjnych (telekomunikacyjny, awangardowych technologii przemysłowych), mikroelektroniczny (w tym elektroniki profesjonalnej), ekologiczny, biotechnologii, aparatury medycznej, optycznej i wyrobów farmaceutycznych. Są one niezwykle istotne ze względu na to, że wpływają na modernizację nie tylko struktury przemysłu, ale i pozostałych dziedzin gospodarki funkcjonujących w ramach sektora rolniczego i sektora usługowego [Kwiatkowski, 2010, s. 49-53].

Analizowanie poziomu serwicyzacji gospodarki powinno uwzględniać nie tylko wzrost liczby pracujących w sektorze, lecz także aspekty o charakterze jakościowym, takie jak np.: rozwój tzw. wiedzochłonnych usług biznesowych (KIBS – *Knowledge Intense Business Services*), obejmujących usługi informatyczne, badawczo-rozwojowe w zakresie architektury i inżynierii, oraz badań i analiz technicznych [*Commission staff working document*, 2007, s. 10]. Dlatego należałoby się zastanowić, czy w każdym przypadku wzrost liczby pracujących w sektorze usług świadczy o silnym rozwoju tego makro-sektora. Dylemat może pojawić się w sytuacji, w której słabemu zaangażowaniu przemysłu w absorpcję siły roboczej towarzyszy wyraźny wzrost liczby pracujących w usługach, a głębsza analiza każe stwierdzić, iż wzrost generują takie usługi, jak handel i naprawy, jak również usługi silnie związane z sektorem publicznym. Przede wszystkim, dlatego że handel i naprawy należą do usług tzw. tradycyjnych, niespecjalistycznych i niewymagających znaczącego kapitału wiedzy [Kuczevska, 2007, s. 23], a administracja publiczna i obrona narodowa oraz edukacja w przeważającej mierze są finansowane ze środków publicznych, przez co trudno im przypisać trwałość w procesie rozwoju. Poszerzenie liczby miejsc pracy w sektorze publicznym może wynikać z konieczności, np. napływu środków unijnych i być wyrazem dostosowania się do aktualnej sytuacji wynikającej ze zwiększonych potrzeb w zakresie obsługi tych środków oraz zwiększenia podaży usług edukacyjnych, współfinansowanych przez fundusze UE.

3. Zrealizowany popyt na pracę w świetle struktury sektorowej gospodarki województwa podlaskiego

Dostępne dane statystyczne, obrazujące strukturę sektorową gospodarki województwa podlaskiego, uwidaczniają wysoki udział pracujących w sektorze rolnictwa na tle kraju i ponadprzeciętnie wysoki udział tego sektora w produkcji mierzonej wartością dodaną brutto. Liczba pracujących w rolnictwie regionu na przestrzeni lat 2004-2011 spadła o 4,5 punktu procentowego. Jednak stale przekracza 30% pracującej ludności w wieku aktywności zawodowej. Wskaźnik ten jest niemal dwukrotnie wyższy od średniej krajowej³. Ogromne znaczenie sektora rolnictwa w absorpcji siły robo-

³ Udział pracujących w rolnictwie w skali kraju wyniósł w 2011 roku – 17,1%.

czej zarówno województwa, jak i kraju nie idzie w parze ze znaczeniem tego sektora dla wytwarzania wartości dodanej brutto w gospodarce. Duży udział w absorpcji siły roboczej, przy niskim udziale w wytwarzaniu wartości dodanej brutto, świadczy o niskiej produktywności tego sektora i jednocześnie jego słabym rozwoju. W skali województwa rolnictwo wytwarzało w 2010 roku ponad 10% produktu regionalnego. Sektor przemysłowy, tworzący miejsca pracy dla około 20% pracujących, wnosil jednocześnie wkład do WDB na poziomie 27%, co wskazuje na słaby rozwój również tego sektora. Najkorzystniej prezentował się udział w generowaniu miejsc pracy i wkładzie do WDB regionu w przypadku usług. Sektor ten dawał pracę ponad 46% pracującym i posiadał najwyższy, ponad 65-procentowy udział w wytwarzanej WDB (tabela 1.).

TABELA 1.

Pracujący według makro-sektorów w województwie podlaskim w latach 2004-2011 (w układzie liczbowym i procentowym) i udział makro-sektorów w wytwarzaniu WDB (w procentach)

Wyszczególnienie	Województwo podlaskie			
	2004	2008	2010	2011
Pracujący:				
Sektor rolniczy	35,9% 139 540	33,2% 139 116	31,8% 126 703	31,4% 126 584
Sektor przemysłowy	19,1% 74 070	20,3% 84 867	20,4% 81 220	20,6% 83 060
Sektor usługowy	45,0% 175 081	46,5% 194 862	47,8% 190 082	48,0% 193 484
Wartość dodana brutto w cenach bieżących:				
Sektor rolniczy	12,1%	9,6%	10,4%	b.d.
Sektor przemysłowy	23,3%	25,3%	27,3%	b.d.
Sektor usługowy	64,6%	65,1%	62,3%	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [GUS-BDL; GUS, 2006b, Tabl. 248; GUS, 2012b, s. 317; GUS, 2006a, s. 54; GUS, 2011a, s. 682-683].

W gospodarce województwa podlaskiego zmiany w absorpcji siły roboczej przez poszczególne makro-sektory są trudno zauważalne. W latach 2004-2008 liczba zatrudnionych w rolnictwie spadła o 2,7 punktu procentowego, lecz nominalnie jedynie o 424 osoby. W tym samym czasie liczba zatrudnionych w sektorze przemysłowym wzrosła tylko o 1,2 punktu procentowego, ale nominalnie o 10 797 osób, a w sektorze usług o 1,5 punktu procentowego – nominalnie o 19 781 osób (GUS-BDL). Jednak duże wzrosty liczby zatrudnionych w przemyśle i usługach są związane ze zmianami w klasyfikowaniu rodzajów działalności według PKD. W latach 2010-2011 był zauważalny gwałtowny spadek liczby zatrudnionych w rolnictwie w stosunku do lat poprzednich, zaś stosunkowo mniejsze zmiany liczby zatrudnionych w przemyśle i usługach. Z kolei, ta sytuacja była związana z przeszacowaniem liczby zatrudnionych w rolnictwie na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku (tabela 1.).

Można powiedzieć, że w ujęciu liczbowym opisane zmiany strukturalne potwierdzają, w świetle teorii trzech sektorów, wzrost roli sektora przemysłowego i usługowego w zatrudnieniu. Natomiast specyficzne jest utrzymywanie się znaczenia sektora rolniczego, notującego wprawdzie spadki, ale minimalne. Sytuacja ta może skłaniać do refleksji, w jakim zakresie zmiany w strukturze zatrudnienia według sektorów oznaczają trwałą tendencję w przekształcaniach strukturalnych podlaskiej gospodarki i czy faktycznie potwierdzają jej stadialny rozwój.

Analiza zrealizowanego popytu na pracę w układzie bardziej szczegółowym według branżowej struktury gospodarki – sekcji PKD pozwala, z jednej strony, przyjrzeć się dokładniej wiodącym dziedzinom działalności gospodarczej w województwie, z drugiej, zmianom związanym z rozwojem konkretnych branż. Polska Klasyfikacja Działalności jest kluczem do klasyfikowania działalności podmiotów gospodarki narodowej, wpisanych do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON.

W latach 2004–2008 w województwie podlaskim zanotowano pozytywną tendencję ogólną, wyrażającą się we wzroście liczby miejsc pracy w gospodarce regionu. Największe przyrosty liczby pracujących zaobserwowano w: przemyśle, budownictwie, handlu i naprawach. Wzrosła liczba miejsc pracy w branżach, które, według nomenklatury GUS, tworzą sektor przemysłu – o 10 797 osób (14,6%). Przyrost liczby pracujących objął również ogólnie sektor usług. Łącznie, we wszystkich tworzących go działach, według nomenklatury PKD 2004, wyniósł 21 761 osób (12,4%) w stosunku do 2004 roku. Jeśli osiągnięte wzrosty liczby pracujących w branżach przemysłowych i usługowych przyrównać do liczby pracujących ogółem w 2004 roku, to na przyrost ogólnej liczby pracujących w 2008 roku – 2,8% przypadało na przemysł, a 5,6% na usługi. Sytuacja ta ukazała rosnącą rolę sektora usług. Jednak trzeba zauważyć, iż największe przyrosty miejsc pracy dotyczyły handlu i napraw – 16,3%, obsługi nieruchomości i firm, nauki – 17,8%, administracji publicznej i obrony narodowej, a także edukacji – 9,9%. Zmiany liczby pracujących w sektorze rolniczym wskazywały zaś w latach 2004–2008 na ugruntowywanie się pozycji tego sektora w absorpcji siły roboczej, ze względu na notowany niewielki spadek liczby pracujących⁴.

Nie można stwierdzić, że wzrost liczby pracujących w przywołanych przypadkach świadczył o silnym rozwoju działalności o charakterze usługowym. Przede wszystkim, dlatego że handel i naprawy należą do usług tzw. tradycyjnych, a administracja publiczna i obrona narodowa oraz edukacja w przeważającej mierze są finansowane ze środków publicznych, przez co trudno im przypisać trwałość w procesie rozwoju. Poszerzenie liczby miejsc pracy w sektorze publicznym z bardzo dużym prawdopodobieństwem wynikało z napływu środków unijnych i było dostosowaniem się do aktualnej sytuacji wynikającej ze zwiększonych potrzeb w zakresie obsługi tych środków, jak również zwiększenia podaży usług edukacyjnych, współfinansowanych przez fundusze UE. Pozytywnym aspektem wzrostu liczby pracujących w usługach był

---

⁴ Wnioski opracowano na podstawie danych o rynku pracy w województwie podlaskim, publikowanych przez Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku w opracowaniach pt.: *Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim za lata 2005–2009*.

w latach 2004-2008 wzrost w działach gospodarki związanych z obsługą nieruchomości i firm oraz nauką, w której to grupie znajdują się tzw. wiedzochłonne usługi biznesowe (KIBS).

Analiza porównawcza liczby pracujących w gospodarce w układzie sektorowo-branżowym w następnych latach 2008⁵-2011 jest konieczna do oddzielnego przeprowadzenia ze względu na zmiany rodzajowe w PKD. Dane w tym okresie wskazują przede wszystkim na odwrócenie tendencji w zakresie wzrostu ogólnej liczby miejsc pracy. Poszczególne lata, przyjęte do analizy, charakteryzowały wahania liczby pracujących, lecz ostatecznie zanotowano jej spadek w 2011 roku w stosunku do 2008 roku, rzędu 15,7 tys. osób (3,8%). Złożył się na to w dużej mierze spadek liczby pracujących w rolnictwie, który osiągnął wartość niemal 12,5 tys. (co stanowiło 79,4-procentowy udział w spadku liczby pracujących ogółem). Jednak należy podkreślić, iż zmiany w zakresie liczby pracujących w rolnictwie są wynikiem nie zmian strukturalnych, ale przeszacowania liczby pracujących w rolnictwie na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego 2010. W odniesieniu do zmian w zakresie liczby pracujących w sektorze przemysłowym i usługowym jest nieodzowne ukazanie istotnych spadków liczby miejsc pracy w przetwórstwie przemysłowym – niemal 5,0 tys. osób (8,5%) oraz handlu i naprawach – spadek rzędu 2,4 tys. osób (3,9%).

Jeżeli ocenić zachodzące przekształcenia z punktu widzenia postępu naukowo – technicznego, rozwoju nowych dziedzin wytwórczości, ekspansji przemysłów wysokiej techniki i rozwoju usług, to w województwie podlaskim w latach 2008-2011 następował spadek liczby pracujących we wszystkich rodzajach usług, które mogłyby wskazywać na ich obecność: np. w sekcji informacji i komunikacji – spadek tylko o 53 osoby, lecz w sekcji przetwórstwa przemysłowego (obejmującej przemysł: farmaceutyczny, komputerowy elektroniczny i optyczny) spadek o niemal 5,0 tys. osób. Mimo to znamienne jest, iż nadal rosły liczby pracujących w sekcjach ściśle związanych z sektorem publicznym: administracją publiczną i obroną narodową, obowiązkowymi zabezpieczeniami społecznymi, edukacją, opieką zdrowotną i pomocą społeczną.

---

⁵ Dane za 2008 rok do analizy porównawczej z lat 2008-2011 są prezentowane zgodnie z nomenklaturą PKD 2007. Dla roku 2008, jako roku przejściowego pomiędzy zmianami klasyfikacji PKD, GUS udostępnił dane przeliczone według PKD 2004 i PKD 2007.

TABELA 2.**Pracujący według sekcji gospodarki, zgodnie z PKD 2007 w województwie podlaskim w latach 2008-2011**

Sekcje PKD 2007	2008	2010	2011	(+/-) 2011 do 2008	
				w liczbach	w %
Ogółem	418 845	398 005	403 128	-15 717	-3,8
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	139 057	126 703	126 584	-12 473	-9,0
Przemysł	66 481	61 541	61 778	-4 703	-7,1
Górnictwo i wydobywanie	789	947	1 125	336	42,6
Przetwórstwo przemysłowe	58 995	53 763	54 001	-4 994	-8,5
Wytwarzanie i zaopatrywanie w: energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	3 570	3 575	3 403	-167	-4,7
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja	3 127	3 256	3 249	122	3,9
Budownictwo	19 561	19 679	21 282	1 721	8,8
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	58 323	55 102	56 072	-2 251	-3,9
Transport i gospodarka magazynowa	17 428	16 339	17 049	-379	-2,2
Zakwaterowanie i gastronomia	5 531	4 776	4 708	-823	-14,9
Informacja i komunikacja	3 608	3 464	3 555	-53	-1,5
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	7 544	6 711	6 791	-753	-10,0
Obsługa rynku nieruchomości	3 867	3 820	3 959	92	2,4
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	8 017	7 461	8 350	333	4,2
Administrowanie i działalność wspierająca	6 086	6 120	6 250	164	2,7
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	19 774	21 407	20 710	936	4,7
Edukacja	32 432	33 583	33 697	1265	3,9
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	22 404	22 638	22 959	555	2,5
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	3 711	3 874	4 014	303	8,2
Pozostała działalność usługowa	5 021	4 787	5 370	349	7,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, 2009, s. 22 ; Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, 2011a, s. 22; Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, 2012c, s. 23-24].

4. Niezrealizowany popyt na pracę w województwie podlaskim

Informacja na temat zrealizowanego popytu na pracę pokazuje, jakie sektory gospodarki mają w województwie duże znaczenie pod względem liczby kreowanych miejsc pracy. Analizy takie, prowadzone w pewnym horyzoncie czasowym, pozwalają na wnioskowanie związane z przyrostem miejsc pracy w poszczególnych działach i przewidywanie, w których obszarach można spodziewać się przyrostów lub spadków nowych miejsc pracy, a tym samym wzrostu albo spadku szans na znalezienie zatrudnienia w danym obszarze działalności. Wiedzę o miejscach pracy w gospodarce uzupełnia znajomość popytu niezrealizowanego, która pozwala na lepszą orientację dotyczącą poszukiwanych pracowników z uwzględnieniem kryteriów nie tylko ilościowych, ale również jakościowych. Umożliwia bowiem orientację w zakresie konkretnych: zawodów,

specjalności, kwalifikacji i kompetencji poszukiwanych przez rozwijające się działy gospodarki, a w ten sposób na ocenę, czy popyt na określone kategorie pracowników decyduje o rozwoju gospodarczym i przechodzeniu gospodarki przez kolejne jego stadia.

Informacja o niezrealizowanym popycie na pracę jest trudno dostępna. Statystyka w zakresie popytu na pracę, realizowana w systemie ciągłym, prowadzona jest jedynie w odniesieniu do ofert pracy wpływających do urzędów pracy i danych pochodzących z badań popytu na pracę, prowadzonych przez GUS. Oba źródła informacji posiadają istotne ograniczenia. Statystyka prowadzona przez urzędy pracy pozwala na obserwację poszukiwanych zawodów w układzie zgodnym z Klasyfikacją Zawodów i Specjalności⁶ oraz na obserwację sekcji i działów gospodarki, w których są poszukiwani pracownicy w układzie zgodnym z PKD. Jednak na ograniczoną wartość informacyjną danych statystycznych urzędów pracy oddziałuje fakt, iż odnoszą się one do wąskich ram ofert – tylko tych, które są zgłaszane do urzędu pracy. Z kolei, badania popytu na pracę prowadzone przez GUS w zakresie popytu niezrealizowanego umożliwiają obserwację popytu jedynie w grupach zawodowych, a nie konkretnych zawodach, jak również obserwację popytu na poziomie kraju, a nie regionów.

Analiza popytu niezrealizowanego w województwie podlaskim na potrzeby niniejszej pracy została przeprowadzona na podstawie danych statystycznych, zgromadzonych w badaniu pt.: *Podlaska Mapa Zawodów i Kwalifikacji*⁷. Jest to badanie związane z analizą ofert pracy pojawiających się w źródłach publicznych i niepublicznych (powiatowe urzędy pracy, portale internetowe o zasięgu krajowym, prasa regionalna, portale internetowe o zasięgu lokalnym, akademickie biura karier, Ochotnicze Hufce Pracy; łącznie w badaniu jest analizowanych 28 źródeł lokalnych, 10 regionalnych i 2 krajowe). Metodyka badania opiera się na analizie 239 zmiennych i pozwala na pozyskiwanie informacji o popycie na pracę według sekcji i działów PKD oraz w układzie zawodo-kwalifikacyjnym i kompetencyjnym. Badanie obejmuje więc zarówno ilościową, jak i jakościową charakterystykę popytu na pracę. Analizując również stronę podażową regionalnego rynku pracy, umożliwia określenie skali niedopasowania na regionalnym rynku pracy przez wskazanie zawodów deficytowych i nadwyżkowych na poziomie regionu i poszczególnych powiatów.

---

⁶ Klasyfikacja Zawodów i Specjalności jest dokumentem grupującym zawody i specjalności na potrzeby rynku pracy. Do 1 lipca 2010 roku obowiązywała KZiS 2004, wprowadzona *Rozporządzeniem Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 roku w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* [Dz. U., Nr 265, poz. 2644 z późn. zm.], z tą datą jej miejsce zajęła KZiS 2010, wprowadzona *Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy i zakresu jej stosowania* [Dz. U., Nr 82, poz. 537 z późn. zm.].

⁷ To badanie o zasięgu regionalnym jest realizowane corocznie (począwszy od 2009 roku) przez Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku w ramach projektu „Podlaskie Obserwatorium Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych” współfinansowanego ze środków UE w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Więcej o badaniu na stronie: [www.obserwatorium.up.podlasie.pl]. Ze względu na zmiany wprowadzane w metodyce badania, w analizie wykorzystano bazy danych za lata 2011-2012.

TABELA 3.**Niezrealizowany popyt na pracę według sekcji gospodarki, zgodnie z PKD 2007 w województwie podlaskim w 2011 roku (wolne miejsca pracy)**

Kod i nazwa sekcji PKD 2007	W liczbach	W %
Przetwórstwo przemysłowe	5 087	9,0
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	4 398	7,8
Budownictwo	4 412	7,8
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2 413	4,3
Informacja i komunikacja	1 690	3,0
Edukacja	1 508	2,7
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	818	1,4
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	1 068	1,9
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	1 246	2,2
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	710	1,3
Transport i gospodarka magazynowa	1 262	2,2
Pozostała działalność usługowa	361	0,6
Wytwarzanie i zaopatrywanie w: energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	245	0,4
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	574	1,0
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	248	0,4
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	259	0,5
Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	158	0,3
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	376	0,7
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	53	0,1
Górnictwo i wydobywanie	62	0,1
Sekcja niezidentyfikowana	29 602	52,3
Razem	56 550	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, 2011b; Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, 2012b].

Wyniki analizy niezrealizowanego popytu na pracę w układzie branżowym (tabela 3.) wskazują na największy udział w generowaniu popytu przez trzy branże: przetwórstwo przemysłowe, handel i naprawę pojazdów samochodowych oraz budownictwo. Sytuacja pod tym względem jest kompatybilna z rozkładem popytu zrealizowanego, analizowanego według sekcji PKD. Dwie z wymienionych branż, przetwórstwo przemysłowe i handel, generowały w 2011 roku największe liczby pracujących, odpowiednio: 12,9% i 13,4%. Natomiast budownictwo, które w generowaniu niezrealizowanego popytu na

pracę zajmowało w 2011 roku drugą lokatę (tabela 3.), pod względem liczby pracujących uplasowało się w tym samym roku dopiero na szóstej pozycji (tabela 2.). Jednak wśród trzech prezentowanych branż to właśnie budownictwo zanotowało na przestrzeni lat 2008-2010 wzrost liczby pracujących o 1,7 tys. osób, podczas gdy przetwórstwo przemysłowe i handel notowały duże spadki liczby pracujących – przetwórstwo rzędu niemal 5,0 tys. osób, a handel 2,3 tys. osób. Na uwagę zasługuje obszar działalności gospodarstw domowych zatrudniających pracowników i gospodarstw domowych produkujących wyroby i świadczących usługi na własne potrzeby. Z jednej strony, dane GUS o pracujących w gospodarce narodowej nie podają informacji o liczbie pracujących w tej sekcji PKD, z drugiej strony, zgłasza ona popyt niezrealizowany na pracowników, który dotyczy w dużej mierze usług o charakterze opiekuńczym i remontowo-budowlanych. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przypuszczać, że ta sekcja PKD generuje popyt na usługi o charakterze nieformalnym (tabela 2.).

TABELA 4.

Niezrealizowany popyt na pracę w województwie podlaskim w 2011 roku (N=25880)⁸, w kontekście pracujących według makro-sektorów w 2011 roku

Sektor	Niezrealizowany popyt na pracę w 2011 roku		Pracujący w sektorze w 2011 roku
	W liczbach	% (w N)	%
Rolniczy	248	1,0	31,4
Przemysłowy	9 859	38,1	20,6
Usługi, w tym:	15 773	60,9	48,0
– KIBS	– 2508		
– Pozostale	– 13 265		

Źródło: jak w tabelach: 3. i 1.

Syntetyzując wyniki analizy niezrealizowanego popytu na pracę według sekcji PKD w układzie trójsektorowym, należy wskazać, iż sektor rolniczy, dający miejsca pracy jednej trzeciej populacji pracujących w województwie, posiada 1-procentowy udział w generowaniu zidentyfikowanego, niezrealizowanego popytu na pracę. Porównanie liczby pracujących i popytu niezrealizowanego w przemyśle pokazuje, że ma on niemal dwukrotnie wyższy udział w generowaniu popytu niezrealizowanego w stosunku do udziału w absorpcji siły roboczej. Usługi są zaś sektorem, który, z jednej strony, daje pracę niemal połowie pracujących, z drugiej, posiada około 60-procentowy udział w generowaniu niezrealizowanego popytu na pracę. Jednocześnie większość popytu zidentyfikowanego

⁸ Nie uwzględnia się popytu generowanego przez gospodarstwa domowe.

w usługach dotyczy tych, których świadczenie nie wymaga wiedzy wysokospecjalistycznej, związanych z zaspokajaniem potrzeb konsumenckich. W mniejszym stopniu zaznacza się popyt na usługi wysokospecjalistyczne, tzw. wiedzochłonne (KIBS), (tabela 4.).

TABELA 5.
Niezrealizowany popyt na pracę w województwie podlaskim w latach 2011-2012, według grup wielkich zawodów KZiS

Nazwa grupy wielkiej zawodów według KZiS	2011	
	W liczbach	W %
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	14 534	25,7
Pracownicy usług i sprzedawcy	8 965	15,9
Specjaliści	8 867	15,7
Technicy i inny średni personel	8 552	15,1
Pracownicy przy pracach prostych	4 995	8,8
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	4 794	8,5
Pracownicy biurowi	3 406	6,0
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy	2 174	3,8
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy	248	0,4
Bez zawodu	15	0,0
Razem	56 550	100

Źródło: jak w tabeli 3.

Struktura działowa niezrealizowanego popytu na pracę determinuje zapotrzebowanie na określone kategorie pracowników, ściśle związane z profilem działania pracodawcy i poziomem rozwoju danego sektora. W województwie podlaskim zapotrzebowanie na specjalistów oraz przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników (osoby legitymujące się wyższym poziomem wykształcenia) generowało w 2011 roku 19,5% zdefiniowanego popytu niezrealizowanego. Pozostałe miejsca pracy były oferowane osobom legitymującym się co najwyżej ponadgimnazjalnym poziomem wykształcenia, przy czym największe zapotrzebowanie odnosiło się do robotników przemysłowych i rzemieślników, a także pracowników usług i sprzedawców.

TABELA 6.

Najczęściej poszukiwane zawody w województwie podlaskim w 2011 roku

Nazwa zawodu według KZiS	2011	
	W liczbach	W %
Przedstawiciel handlowy	3 252	5,9
Sprzedawca	1 835	3,3
Programista aplikacji	440	0,8
Robotnik gospodarczy	1 805	3,2
Doradca klienta	700	1,3
Kierowca samochodu ciężarowego	1 652	3,0
Murarz	1 117	2,0
Tynkarz	558	1,0
Robotnik budowlany	1 039	1,9
Kierownik działu sprzedaży	319	0,6
Opiekunka dziecięca domowa	320	0,6
Technik prac biurowych	912	1,6
Specjalista do spraw sprzedaży	849	1,5
Cieśla	902	1,6
Doradca finansowy	388	0,7
Zbrojarz	848	1,5
Kucharz	566	1,0
Monter ociepleń budynków	497	0,9
Pozostali pracownicy obsługi biurowej	485	0,9
Kelner	471	0,8
Pozostałe zawody	37 595	67,7
Ogółem	55 560	100,0

Źródło: jak w tabeli 3.

W 2011 roku na terenie województwa podlaskiego najczęściej poszukiwano pracowników w zawodach związanych z handlem (przedstawiciel handlowy, sprzedawca, doradca klienta, kierownik działu sprzedaży, specjalista do spraw sprzedaży) i budownictwem (murarz, tynkarz, robotnik budowlany, cieśla, zbrojarz, monter ociepleń budynków). Zaznaczył się popyt na pracowników obsługi biurowej (technik prac biurowych i pozostali pracownicy obsługi biurowej) oraz zawody gastronomiczne (kucharz i kelner). Wśród najczęściej poszukiwanych zawodów, posiadających ponad 32-procentowy udział w generowaniu łącznego popytu, występowały jedynie trzy zawody wymagające wyższego wykształcenia, które posiadały jedynie 2,9-procentowy udział w generowaniu tegoż popytu (tabela 6.).

W kontekście rozwoju gospodarczego województwa podlaskiego, uwarunkowanego przez stadium rozwoju struktury trójsektorowej, warte uwagi są warunki pracy oferowane na regionalnym rynku pracy.

TABELA 7.

**Oferowane warunki pracy ze względu na rodzaj zatrudnienia
w województwie podlaskim w 2011 roku (N=19 327)**

Oferowany rodzaj stosunku pracy	Zidentyfikowane wskazania	
	W liczbach	W %
Pełny etat	2 537	13,1
Niepełny etat	452	2,3
Praca zmianowa	989	5,1
Umowa na czas nieokreślony	355	1,8
Umowa o pracę nakładczą (chałupnictwo)	2 757	14,3
Działalność gospodarcza	1 400	7,2
Kontrakt	1 058	5,5
Praktyki	279	1,4
Staże (urząd pracy)	6 254	32,4
Telepraca	274	1,4
Umowa zlecenie	1 807	9,3
Umowa agencyjna	506	2,6
Umowa o dzieło	475	2,5
Wolontariat	184	1,0

Źródło: jak w tabeli 3.

Rodzaj zatrudnienia oferowanego przez pracodawców na regionalnym rynku pracy można podzielić na dwie kategorie: formy zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej powodujące powstanie obowiązku ubezpieczeniowego ze strony pracodawcy oraz formy pracy zarobkowej niepowodujące powstania obowiązku ubezpieczeniowego ze strony pracodawcy⁹. Należy zauważyć, iż miejsca pracy dotyczące pierwszej kategorii obejmują jedynie 22,4% zidentyfikowanych wskazań, a druga kategoria 77,6% wskazań. Znaczącą pozycję zajmują w niej staże oferowane przez urzędy pracy, które są w rzeczywistości miejscami aktywizacji zawodowej niepowodującej *de facto* nawiązania stosunku pracy z pracodawcą, ale ujmowanymi w statystyce tych urzędów jako oferty pracy (32,4% zidentyfikowanych wskazań), a także umowy cywilnoprawne (28,7%).

5. Podsumowanie

Ustalenie poziomu rozwoju gospodarki regionu i śledzenie zmian w jej strukturze przy wykorzystaniu danych statystycznych jest niezwykle trudne, na co oddziałują zmiany metodyki liczenia liczby pracujących oraz brak jednolitych standardów określania liczby pracujących w poszczególnych sektorach, takich jak np. szacowanie liczby pracujących w rolnictwie. Jednoznaczne wnioskowanie utrudnia również fakt, iż statystyka publiczna uwzględnia niepełne dane (bez rozmiarów „szarej strefy” i zatrudnienia w gospodar-

⁹ Do pierwszej kategorii należą: pełny etat, niepełny etat, praca zmianowa, umowa na czas nieokreślony; do drugiej kategorii pozostałe zidentyfikowane rodzaje stosunku pracy.

stwach domowych). Może to fałszować wyniki uzyskiwane na poziomie regionalnym w zakresie analizy pracujących według sektorów, wpływając na błędne oceny stadium rozwoju regionalnej gospodarki. Z punktu widzenia liczby pracujących w rolnictwie obraz statystyczny województwa podlaskiego kwalifikuje je do początkowego okresu fazy ekspansji. Jednak jest to faza, w której wyraźnie powinien zaznaczyć się rozwój przemysłu, czego, z kolei, nie odzwierciedlają dane statystyczne o liczbie pracujących w tym sektorze. Natomiast poziom absorpcji regionalnych zasobów pracy przez sektor usług świadczy o stopniu serwicyzacji podlaskiej gospodarki, pozwalającym na zaliczenie jej do fazy końcowej.

Analiza liczby zmian pracujących (zrealizowany popyt na pracę) w województwie podlaskim w latach 2004–2011 wskazuje na wzrost liczby miejsc pracy w gospodarce do 2008 roku i spadek w następnych. Zmiany w liczbie pracujących nie wpływają na ogólne tendencje w utrzymywaniu się lub wzroście znaczenia poszczególnych sektorów gospodarki. Rolnictwo traci na znaczeniu bardzo powoli, przemysł nie notuje wzrostów, które mogłyby świadczyć o szczególnych przeobrażeniach. Pod względem udziału w kreowaniu miejsc pracy w gospodarce, pozytywnie wyróżniają się usługi. Mimo to istniejące w nich miejsca pracy w przeważającej mierze dotyczą usług tradycyjnych i konsumenckich. Liczba miejsc pracy w usługach należących do KIBS wykazuje niewielką tendencję wzrostową. Charakterystyczne dla gospodarki województwa jest to, że wraz ze słabym postępem w rozwoju gospodarczym rośnie liczba miejsc pracy w dziedzinach działalności związanych z sektorem publicznym.

Wyrazem poziomu rozwoju gospodarczego województwa jest również obraz popytu niezrealizowanego. Jego struktura ukazuje zdecydowaną dominację zapotrzebowania na pracowników legitymujących się poziomem wykształcenia co najwyżej ponadgimnazjalnym. W strukturze najczęściej poszukiwanych zawodów dominują zawody związane z handlem i budownictwem. Natomiast pozytywnie zaznacza się popyt na pracę w branżach: informacja i komunikacja oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. Te obszary działalności usługowej, obejmujące zakres usług mieszczący się w pojęciu KIBS, posiadają 16-procentowy udział w generowaniu popytu niezrealizowanego w usługach. Jednakże trudno jest ocenić tę zmianę z perspektywy trwałych przeobrażeń w podlaskich usługach, ze względu na jednorazową obserwację.

Skutkiem niskiego poziomu rozwoju gospodarczego regionu mogą być także oferowane warunki pracy, sugerujące uprzywilejowaną pozycję pracodawców. Dominują propozycje wykonywania pracy w formach umów cywilnoprawnych i innych niepowodujących powstania obowiązku ubezpieczeniowego ze strony pracodawcy. W kontekście niskiego poziomu rozwoju gospodarczego sytuacja taka skłania do sformułowania konkluzji o świadomych działaniach strategicznych regionalnych pracodawców, wynikających z możliwości dyktowania przez nich warunków na słabo rozwiniętym rynku pracy.

Literatura

- Analiza Kluczowych sektorów Województwa Podlaskiego – Sektor Rolnictwa* 2012a, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Clark C. 1940, *The Conditions of Economic Progress*, Revised and reprinted in 1951, MacMillan & Co. Ltd, London.
- Commission staff working document: Towards a European strategy in support of innovation in services: Challenges and key issues for future actions.* (2007), SEC(2007) 1059, Europe Innova paper N° 4, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/innovation-in-services_en.pdf, data wejścia: 7.06.2013].
- Grubel H. G., Walker M. A. 1993 *Services and the Changing Economic Structure*, [in:] H. G. Grubel, *International Capital and Service Flows. Theory and Measurement for Economic Policy*, vol. II, Economists of the Twentieth Century, University Press, Cambridge.
- Horodeński R. Cz., Sadowska-Snarska C. 2010 *Kierunki zmian w poziomie i strukturze popytu na pracę w województwie podlaskim*, [w:] *Uwarunkowania rynku pracy w Polsce. Aspekty regionalne*, R. Cz. Horodeński, C. Sadowska-Snarska (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie, Warszawa.
- Klamut M. 1996 *Ewolucja struktury gospodarczej w krajach wysoko rozwiniętych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław.
- Kryńska E. 2000 *Popyt na pracę w Polsce – tendencje i perspektywy*, [w:] *Praca i polityka społeczna w perspektywie XXI wieku*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie, Warszawa.
- Kryńska E. 2001 *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPSS, Warszawa.
- Kuczevska L. 2007 *Sektor usług w Polsce w latach 2000–2004*, „Handel Wewnętrzny”, nr 3.
- Kwiatkowski E. 1980 *Teoria trzech sektorów gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kwiatkowski E. 2010 *Analiza czynników determinujących popyt na pracę w województwie podlaskim – ujęcie modelowe*, [w:] *Prognoza podaży i popytu na pracę w województwie podlaskim*, E. Kryńska (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku i Instytut Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie, Białystok – Warszawa.
- Peneder M., Kaniovski S., Dachs B. 2001 *What Follows Tertiarisation? Structural Changed the Role of Knowledge-Base Services*, WIFO Working Papers, no. 146.
- Podlaska Mapa Zawodów i Kwalifikacji* (bazy danych) 2011b, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Podlaska Mapa Zawodów i Kwalifikacji* (bazy danych) 2012b, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Praca nierejestrowana w Polsce w 2010r.*, 2011b, GUS Warszawa.
- Pracujący w gospodarce narodowej w 2011r.* GUS Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, 2006a, GUS Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*, 2011a, GUS 2011a, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województwa Podlaskiego*, 2006b, GUS Białystok.
- Rocznik Statystyczny Województwa Podlaskiego*, 2012b, GUS Białystok.

- Rogoziński K. 2000 *Usługi rynkowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 stycznia 2004 roku w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności 2004, Dz. U., Nr 33, poz. 289 z późn. zm.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 roku w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007, Dz. U., Nr 251, poz. 1885 z późn. zm.
- Schettkat R., Yocarini L. 2003 *The Shift to Services: A Review of the Literature*, IZA DP, no. 964.
- Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2004 roku* 2005, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2008 roku* 2009, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2009 roku* 2010, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2010 roku* 2011a, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2011 roku* 2012c, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok.
- Unolt J. 1999 *Ekonomiczne problemy rynku pracy*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1999.
- Zajdel M. 2010 *Trójsektorowa struktura zatrudnienia w polskiej gospodarce jako miernik rozwoju (wybrane aspekty)*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 16.